

ID 1351
C-2
10/06/1969

TOELICHTING bij de vaststelling van een beschermd dorpsgezicht
ex artikel 20 van de Monumentenwet te
NES, gemeente Ameland.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tek. no. 231) door een
stippellijn omgrensde gebied.

Het eiland Ameland neemt door zijn geschiedenis en het grote
aantal bewaard gebleven monumenten onder de waddeneilanden een
bijzondere plaats in. Als zelfstandige heerlijkheid heeft het
in de historie bewogen tijden gekend, waarbij enerzijds de men-
selijke hebzucht, anderzijds de kracht der natuurelementen het
eiland en zijn bewoners teisterden. Tal van stormvloeden en
zandverstuivingen zijn er de oorzaak van dat het eiland zich in
de loop der eeuwen in oostelijke richting verplaatste, waaraan
een aantal dorpen ten offer is gevallen. Vanouds bestaat Ame-
land uit drie duincomplexen, onderling door lagere strandvlak-
ten aan elkaar verbonden, die bij hoog water overspoelden.
De drie verhogingen vormden dan elk een afzonderlijk eiland.
Op deze duincomplexen hebben zich de nederzettingen ontwikkeld,
die aan de noordwestzijde werden beschut door een duingordel.
Ten zuiden van deze nederzettingen waren de meer vruchtbare
zanderige veengronden gelegen. Gedeeltelijk werden deze lager
gelegen veengronden nabij de dorpen door zodendijkjes als vee-
kering en beperkte zeekering omringd, waardoor de z.g. mieden
ontstonden.

Op de meest westelijk gelegen verhoging bevonden zich eertijds
drie dorpen, n.l. Sier, Hollum en Ballum, waarvan Sier verloren
is gegaan. De middelste verhoging omsloot de dorpen Nes en Bu-
ren (die beide nog bestaan) en op het oostelijke duincomplex
kwam vroeger het dorp Oerd voor.

Thans is het eiland geheel door waterstaatkundige werken be-
schermd en is aan de eeuwenlange verplaatsing vrijwel een
einde gekomen. Vooral buiten de dorpen is het karakter door de
gewijzigde omstandigheden veranderd, waarbij door de recente
ruilverkaveling de zodendijkjes en slenken zijn geëgaliseerd,
zodat in dit gebied nagenoeg niets meer van de oorspronkelijke
situatie is te herkennen. In tegenstelling hiermede hebben
drie van de vier overgebleven dorpen, met name Hollum, Ballum
en Nes, veel van hun vroegere voorkomen weten te behouden.

Niet alleen door het grote aantal oudheidkundige waardevolle huizen met hun eigensoortige voor de waddeneilanden karakteristieke bouwvormen, maar ook door het patroon der aanleg en alle bijkomende elementen, zoals weg- en erfbepanting, bezitten deze dorpen een eigen karakter.

Nes, het huidige hoofddorp van Ameland bestaat uit een groepering van z.g. Amelandse huizen, die op vrije erven bijeen zijn gelegen. Gebouwd volgens een niet vooraf bepaald plan, wordt het patroon der aanleg bepaald door de thans verharde wegen, die onregelmatig, maar daardoor juist boeiend, tussen de met woningen bebouwde kavels doorlopen. De voor het merendeel uit de 18de eeuw stammende woonhuizen onder diepe zadeldaken, gevat tussen topgevels, zijn vrijwel overal voorzien van een ankerdatering uit de 17de of 18de eeuw. Gezamenlijk vormen zij, met de begroeide, omhegde erven en de wegbeplantingen, een groepering, waarvan het beeld van algemeen belang is wegens de schoonheid van het geheel.

Centraal in de dorpskom staat op een verhoging aan de Torenstraat no. 2 de dorpsstoren, die in ankers is gedateerd 1732. Aan de oostzijde hiervan is een open groene ruimte gelegen, de Torenhogte, waaraan verschillende oudheidkundig waardevolle panden grenzen. Oostelijk is een tweede open ruimte, het Kerkplein, door middel van een pad hieraan verbonden. Veel panden aan dit pleintje en de daaraan grenzende straten zijn waardevol. De Nederlands Hervormde kerk aan het Kerkplein no. 1 werd in 1824 verbouwd en bezit nog haar vroeg-19de eeuwse uiterlijk. Een tweede kerkgebouw van bescheiden afmetingen vormt de Doopsgezinde Vermaning uit het midden van de 19de eeuw aan het Vermaningspad no. 1. Westelijk, tegenover de eerdergenoemde dorpsstoren is een pand gelegen, dat met het woonhuis Rixt van Doniaweg no. 8 één geheel uitmaakt. Aan de zijde van de Rixt van Doniaweg bezit het een gevel, waarvan de architectuur afwijkt van het voor de eilanden gebruikelijke type. Het is voorzien van de oudst voorkomende ankerdatering van het eiland: 1625. Voorts is van belang een tweetal boerderijen aan de Rixt van Doniaweg, n.l. de no's 15 en 17-19, waarvan de relatie met de aangrenzende weilanden ongeschonden is.

Ondanks de vernieuwingen in de kom van het dorp zijn de oude bebouwing en de oorspronkelijke dorpsstructuur zo sterk blijven overheersen, dat bescherming van het op de bijgevoegde kaart met een stippellijn omgrensde gebied alleszins is gewettigd.